

Valdkonna arengukava “Digitaalne kultuuripärand”

2011-2016

Tallinn 2011

Sisukord

1. SISSEJUHATUS.....	2
2. KULTUURIPÄRANDI DIGITEERIMISEST TEKKIV KASU.....	4
2.1 DIGITAALNE AINES MUUDAB MÄLUASUTUSI	4
2.2 DIGITAALNE KULTUURIPÄRAND – UUTE E-TEENUSTE ALGMATERJAL	5
2.3 KULTUURIPÄRANDI DIGITEERIMISE MAJANDUSLIK MÕÕDE	6
3. HETKEOLUKORRA ANALÜÜS.....	7
3.1 ARENGUKAVA EELLUGU.....	7
3.2 ARENGUKAVA SEOS TEISTE VALDKONDADE JA ARENGUKAVADEGA	8
3.3 DIGITAALSE KULTUURIPÄRANDI HETKEOLUKORD.....	12
3.4 VAJADUS TEGEVUSVALDKONNA ARENGUKAVA JÄRELE	17
4. ARENGUKAVA EESMÄRGID JA NENDE SAAVUTAMISE MEETMED	19
4.1. ARENGUKAVA STRATEEGILISED EESMÄRGID	19
4.2. STRATEEGILISTE EESMÄRKIDE SAAVUTAMISEKS PLANEERITUD MEETMED.....	20
5. ARENGUKAVA MAKSUMUSE PROGNOOS MEETMETE LÕIKES	24
6. ARENGUKAVA RAKENDAMINE JA SEIRE	25

1. SISSEJUHATUS

Kultuuripärandi moodustavad ajaloolise, teadusliku, kunstilise, sotsiaalse, tehnoloogilise vms väärtusega objektid ja inimesele oluline elukeskkond kui tervik, mis on vajalik inimühiskonna kestmiseks ja arenguks ning mida tulenevalt iseloomust ja väärtusest säilitatakse tulevastele põlvedele.

Kultuuripärand on rahva ajalooline mälu, põlvest põlve pärandatav informatsioon, mille sisukus ja terviklikkus on üheks rahva identiteedi ja kestmise aluseks. Rahvuslik kultuuripärand piiritleb rahvuse kultuuriruumi, selle seisundi ja arengu iseärasused. Kultuuripärandiga seonduval on määrav tähendus riigi kultuuripoliitikale.

Rahvusliku kultuuripärandi säilitamine on eesti rahva ja Eesti riigi kohus nii oma kui maailmakultuuri ees. Rahvusliku kultuuripärandi säilitamise kohustuse sätestab Eesti Vabariigi põhiseadus. Kultuuripärandi kui terviku järjepidevat hoitust tuleb teostada igapäevaselt ka selle pärandiosa suhtes, millel hetkel ei ole silmanähtavat päevakajalist või poliitilist tähtsust.

Digitaalsel informatsioonil on suur ja kasvav tähendus ühiskonna haridus-, majandus- ja kultuurisüsteemis. Ühelt poolt tingib selle digitaalse informatsiooni kasutamise iseloom (kiirus, kättesaadavus, töötlemisvõimalused, jm.) ning lai levik, teiselt poolt ühiskonna kasvav orienteeritus kiirele teabevahetusele. Mäluasutused ei jää infoühiskonnas üksnes passiivseteks info kogujateks, vaid omandavad uusi rolle ja ülesandeid ühiskonna paremal teenindamisel, olles aktiivsed nii digitaalse info säilitajad ja kaitsjad kui selle kasutamise korraldajad.

Ainult digitaalsena sündiv ja levitav teave on mäluasutustele lisanud uusi ülesandeid: leppida kokku põhimõtted, millist digitaalset infot koguda ja säilitada; kuidas seda kätte saada ja kirjeldada selliselt, et see vastaks kõige paremini kasutajate ootustele; kuidas seda kuluefektiivselt säilitada ning mugavalt viia kõigi soovijate ja kasutajateni. Nende ülesannete lahendamiseks teevad mäluasutused koostööd.

Lisaks digitaalselt sündinud materjali kogumisele on teadmispõhise ühiskonna arengut toetavad mäluasutused asunud digiteerima nende kogudes säilitatavaid ja väärtuslikku informatsiooni sisaldavaid analoog-objekte (esemeid, dokumente, raamatuid, käsikirju, maakaarte, helilinte, jms.), püüdes sellega suurendada ühiskonnaliikmete osasaamist rahva kultuuripärandist ning orienteeruda elukestva õppe vajadustele. Kultuuripärandisse kuuluvate ja rahvuslikku mälu kandvate kogude digiteerimine ning säilitamine ja kasutamine on arhiivide, muuseumide ja raamatukogude jaoks saanud igapäevatööks, kuid töö efektiivsuse ja tulemuslikkuse tõstmise nõuab tõhusat riiklikku koordineerimist ja rahvusvahelist koostööd.

Digitaalse kultuuripärandi loomine ja kaitse on ülemaailmne probleem, millele otsitakse lahendusi kõigil tasandil. UNESCO on oma "Maailma mälu" (*Memory of the World*) programmi raames välja andnud „Digitaalse kultuuripärandi säilitamise harta“ (*Charter on the Preservation of the Digital Heritage*, 2004),¹ mis rõhutab digitaalse ainese kuulumist kultuuripärandisse ning selle säilitamise vajadust. Harta elluviimiseks on UNESCO välja töötanud detailsed juhised digiteerimisprojektide ja digitaalse kultuuripärandi säilitajate jaoks (*Guidelines for the Preservation of Digital Heritage*, 2003).²

¹ http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=13366&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

² <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001300/130071e.pdf>

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) (OECD) on mitmete deklaratsioonidega juhtinud tähelepanu teadusandmete kättesaadavuse parandamisele ja säilitamise vajadusele ning on välja pakkunud rea konkreetseid samme, mida OECD riigid peaksid järgima.³

Euroopa Liidus käivitati programm liikmesriikides rahvuslike digiteerimise arengukavade ja strateegiade loomiseks, digiteerimisprojektide koordineerimiseks ning hea praktika põhimõtete juurutamiseks *eEurope 2005 Action Plan* raames. Rahvuslike digiteerimise arengukavade põhialustes leppisid Euroopa Liidu liikmesriigid kokku juba 2001. aastal nn "Lundi põhimõtetena" (*Lund Principles, 2001*).⁴ „Euroopa infoühiskond aastaks 2010“ (*i2010*) programm sisaldab ühe tegevussuunana digitaalraamatukogude ja digitaalse säilitamise võimaluste arendamist liikmesriikides.⁵ „Euroopa digitaalne tegevuskava“,⁶ mis on üheks *Europe 2020* alusdokumendiks, käsitleb meetmeid kultuurilise, ajakirjandusliku ja loomingulise infosisu digitaalseks levitamiseks ja neile juurdepääsu avamiseks. Samuti rõhutab tegevuskava, et „laialdase digiteerimise rahastamiseks on vaja täiendavaid riiklikke vahendeid, aga ka algatusi erasektori partneritega, eeldusel et need võimaldavad üldist veebipõhist juurdepääsu Euroopa ühisele kultuuripärandile. Euroopa kultuuripärand tuleks kõigile eurooplastele paremini juurdepääsetavaks teha ka ajakohaseid tõlketehnoloogiaid arendades ja kasutades.“.

Lundi põhimõtete alusel koostatud tegevusplaan liikmesriikide ja Euroopa Komisjoni jaoks toob esile ühise vastutuse ja koostöö vajaduse nii alt-üles suunal ehk mäluasutuste töös kui ka ülalt-alla suunal ehk riiklike strateegiade väljatöötamisel. Koordineerimise hõlbustamiseks loodi 2001. aastal Euroopa Komisjoni juurde liikmesriikide nn. Rahvuslike Esindajate Rühm (*National Representatives Group, NRG*), mille ülesandeks on koordineerida kultuuripärandi digiteerimise rahvuslike arengukavade ja strateegiade väljatöötamist. 2007. asendati NRG Liikmesriikide ekspertgrupiga (MSEG),⁷ mille ülesandeks on teostada kultuuripärandi digiteerimistöde arengu seiret liikmesriikides ja vahetada paremat praktikat.

Rahvusvahelised ja Euroopa Liidu arengud toovad Eestile kaasa ülesandeid, mille lahendamine nõuab eri sektorite asutuste koostööd ning samas pakuvad võimalusi osaleda Euroopa ühtse kultuuriruumi arendamises, mille korraldamine vajab aga täiendavat riiklikku koordineerimist.

³ vt. OECD, *Declaration on Access to Research Data from Public Funding* (2004)

http://www.oecd.org/document/0,2340,en_2649_34487_25998799_1_1_1_1,00.html; OECD, *OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding* (2007)

<http://www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf>

⁴ <http://www.kul.ee/index.php?path=0x895>, http://www.cordis.lu/ist/digicult/lund_principles.htm

⁵ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:ET:PDF>

⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/other_expert_groups/mseg/index_en.htm

2. KULTUURIPÄRANDI DIGITEERIMISEST TEKKIV KASU

Digitaalne kultuuripärand on kultuuripärandi see osa, mis koosneb mis tahes inimteadmiste või -väljenduste vallas olemas olevaist objektidest, mida on kas konverteeritud digitaalsesse vormi või juba loodud digitaalsena, s.t. mille puhul eksisteerib üksnes informatsiooni digitaalne vorm.

2.1 Digitaalne aines muudab mäluasutusi

Kultuuripärandi digitaalsena säilitamise eesmärk on tagada kultuuripärandi kui terviku säilimine selleks kõige sobivamate vahenditega ning kultuuripärandi kättesaadavaks tegemine võimalikult laiale tarbijaskonnale, kasutades selleks sobivaimat tehnoloogiat ja kasutajasõbralikke meetodeid.

Digitaalse info omadused lisavad kultuuriväärtust hoidvatele asutustele uusi funktsioone. Digiteerimisel luuakse analoog-objektidest n.ö. digitaalsed koopiad, mis teenivad korraga mitut eesmärki: kultuurivaradele juurdepääsu parandamine, kogude tutvustamine, mäluasutuse propageerimine, suuremahulise teabehulga parem käsitlemine ja analüüsimine, analoog-originaalide kaitse, jne. Digitaalse koopia olemasolu võimaldab kaudselt vähendada analoog-objekti kasutamist ning oluliselt lihtsustada ja efektiivsemaks muuta kasutajate teenindamist, aga ka välja töötada uusi (e-)teenuseid.

Mäluasutused seisavad digitaalse kultuuripärandi loomisel ja säilitamisel sarnaste probleemide ees, mis tulenevad ühelt poolt digitaalse ainese tehnilistest eripäradest ning teiselt poolt on seotud uute organisatsiooniliste võimaluste ja vajadustega. Kuna digitaalse kultuuripärandi säilitamise ja kasutamise põhimõtted on samad kõigi mäluasutuse puhul, tekib seeläbi uudne võimalus koostööks ja tsentraliseerimiseks nii pikaajalise digitaalse säilitamise kui ka ühtse kasutuskeskkonna lahenduste väljatöötamisel. Hästi koordineeritud pakub ühtsete lahenduste väljatöötamine eri valdkondade jaoks uusi võimalusi kokkuhoiuks digiteerimise jaoks vajaliku tehnoloogia, digitaalse säilitamise korraldamise ja digitaalsele kultuuripärandile juurdepääsu võimaldamise kuludelt.

Ühtsed ja kõigile ühetaoliselt kättesaadavad elektroonilised teenused digitaalse sisu pakkumiseks tõstavad mäluasutuste töö ja teenuste kvaliteeti. Nagu kõigis teistes valdkondades teevad mäluasutuste töötajad üha rohkem oma tööd arvutis, kasutades kaasaja nõuetele vastavaid infosüsteeme (nt. MuIS, FOTIS, AIS, jpt.). Internetiajastul on mäluasutused omavahel rohkem seotud kui kunagi varem ning kasvanud on kasutajate ootused kogu kultuuripärandit ühtseks kasutamiseks sõltumata selle hoidmise kohast. Ühtsete standardite ja süsteemide rakendamine tõstab mäluasutuste töö läbipaistvust ja suurendab nende teenuste usaldusväärsust. Kaasaja nõuetele vastavad e-teenused ja digitaalse kultuuripärandi pakkumine kasutajatele on usalduse alalhoidmise eeltingimuseks.

Euroopa Liidu e-valitsemise raamprogrammi *i2010* üheks osaks on olnud Euroopa ühtse digitaalraamatukogu Europeana rajamine (*Digital Libraries Initiative*),⁸ mis on suunatud euroopa kultuuripärandi digitaalsena kättesaadavaks tegemisele rahvusvaheliselt. Euroopa Liidu arendustes osaleda soovivad mäluasutused peavad aktiivselt tegelema digitaalse sisu loomise, kirjeldamise, säilitamise ja kasutamisega igapäevaselt – mäluasutuste töökorraldus

⁸ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm

peab sisaldama digitaalset komponenti ja kasutajatele digitaalse materjali pakkumine peab olema seatud eesmärgiks.

2.2 Digitaalne kultuuripärand – uute e-teenuste algmaterjal

Kultuuripärandi digiteerimiseks on erinevaid põhjuseid, kuid selle tulem pakub uusi võimalusi kultuuriväärtustest osasaamiseks – kultuuripärandi digiteerimine on oluline esimene samm teadmispõhise ühiskonna arendamisel. Kultuuripärandi digitaalsena säilitamine võimaldab kõigil ühiskonnaliikmetel seda ulatuslikumalt kasutada, lisab uusi võimalusi elukestva õppe korraldamiseks, tutvustab riiki ja tema kultuuri üle maailma.

Mäluasutuste pakutavaid digitaalseid teenuseid juurdepääsuks digitaalsele kultuuripärandile jaotatakse nelja tasemesse. Enamus Eesti mäluasutusi on praeguseks astunud esimese sammu ning on kasutajatele elektrooniliselt kättesaadavaks teinud oma kataloogid ja erinevaid andmebaase informatsiooniga oma kogude kohta (nt. AIS Rahvusarhiivis, ESTER raamatukogudes, MuIS muuseumides, jt.). Järgmise taseme teenuseid – sidusrežiimis juurdepääs digiteeritud materjalidele – on võrreldes 2007. aastaga märgatavalt juurde tulnud (nt. <http://www.e-kultuur.ee/>, vt. ka ptk. 3.3). Kolmanda taseme teenusteks on digitaalse kultuuripärandi rikastamine kontekstiga, s.o. mäluasutuste ekspertteadmise lisamine digitaalsetele objektidele, mida Eestis on teinud mõned teadusasutused ja muuseumid. Kõrgeim lisandväärtuse tase on interaktiivsete teenuste pakkumine ja kasutaja jaoks personaliseeritavad keskkonnad, nt. õppetöö või analüütiliste uurimistööde jaoks. Ühtse võrgukeskkonna loomine kultuuripärandi kasutamiseks erinevate kasutajarühmade jaoks on käivitunud, kuid eeldab täiendavat koordineeritud tööd mäluasutuste ja eri valdkondade vaheliste kokkulepete saavutamiseks, mis võimaldaksid kasutajatele ühiste teenuste pakkumist.

Digiteeritud kultuuripärandi kontrollitud levitamiseks erinevatele kasutajarühmadele on olemas mitmeid kanaleid, kuid avalik juurdepääs interneti kaudu vastab kõige paremini tänapäeva kasutajate vajadustele ja ootustele. See on aga mäluasutuste jaoks kaasa toonud mitmete intellektuaalomandi õiguste tagamise ja kaitse probleemide lahendamisega.

Haridus- ja teadussektor on traditsiooniliselt olnud mäluasutuste jaoks üks põhilisi sihtrühmi. Elektrooniliste töövahendite ja e-õppe meetodite arenemisega on kasvanud nende sihtrühmade ootused ja mäluasutused peavad samuti arenema, et vastata oma kasutajate uutele vajadustele. Mäluasutused toimivad teadmispõhise ühiskonna ühe alustalana üksnes olles arenemisvõimelised. Mäluasutused ja kultuuripärandi digiteerimine, säilitamine ja kasutamine mängivad olulist rolli elukestva õppe ja teadmispõhise ühiskonna arendamisel.

Digitaalne kultuuripärand ei paku aga mitte ainult uusi e-teenuseid mäluasutuste jaoks, vaid loob võimalusi uute teenuste arendamiseks, mis kasutavad digitaalset kultuuripärandit digitaalse sisuna. Taoliste teenuste, nt. multimeedia, geoinfo, digitaalse video, jne. kasutamisel, on mäluasutustel võimalik teha koostööd eraettevõtetega erinevates sektorites. Näiteks turismi ja digitaalse televisiooni vallas on senised algatused Eestis olnud edukad (nt. projekt Radar Kirjandusmuuseumi juures, jt.).

Avaliku ja erasektori koostöö digitaalse sisu kättesaadavaks tegemisel ja eraettevõtete sponsorlus kultuuriväärtuste digiteerimiseks on head võimalused digiteerimise kulude jaotamiseks huvitatud osapoolte vahel. Avaliku ja erasektori koostöö võib olla korraldatud erinevates vormides, alates digiteerimisprojekti rahastamisest kuni partnerluseni, kus eraettevõtte kasutab loodud digitaalset sisu oma teenustes.

2.3 Kultuuripärandi digiteerimise majanduslik mõõde

Kultuurilise, ajakirjandusliku ja loomingulise infosisu digitaalne levitamine on odavam ja kiirem ning võimaldab autoritel ja infosisu pakkujatel jõuda uute ja suuremate sihtrühmadeni.⁹ Digiteerimine võimaldab vähendada teenuse osutamiseks kuluvat aega, info kiire jagamine ja vahetamine erinevate asutuste vahel muudab teabe kasutamise lihtsaks. Elektroonilisi teenuseid pakkuvad asutused saavutavad kokkuvõidu töötajate aja ja arvu pealt.

Praeguseks on suudetud digiteerida väike osa kogu Euroopa mäluasutuste kogudest. Kõigis EL liikmesriikides tegeletakse digiteerimisega, kuid jõupingutused on killustatud ja edasilikumine on olnud suhteliselt aeglane, kuna digiteerimine on töömahukas ja kulukas. See nõuab märkimisväärset alginvesteeringut, mis enamasti ületab teavet hoidvate asutuste võimalused. Digiteerimise jaoks tehnilise infrastruktuuri soetamine ja töötajate väljaõpetamine on siiski vaid osa kogu protsessist, mis hõlmab lisaks:¹⁰

- materjali valimist digiteerimiseks;
- autori- ja teiste intellektuaalomandi õiguste väljaselgitamist;
- digiteerimist;
- kirjeldamist ja metaandmete loomist;
- kvaliteedi kontrolli;
- digiteeritud ainese kättesaadavaks tegemist kasutajatele;
- hoiustamist ja säilitamist.

Analüüsid näitavad, et tehniline digiteerimine moodustab vaid kolmandiku (32%) kõigist kuludest ja metaandmete loomine peaaegu teise kolmandiku (29%) kogukuludest. Tegelik digiteerimise maksumus ei ole aga väga selgelt mõõdetav kulu – eri riikide kogemused on üsna erinevad. Näiteks raamatu digiteerimisega seotud kulud on British Library (2010) arvutuste kohaselt 0,30 € lehekülje kohta; ajalehe digiteerimine aga 1,20 € lehekülje kohta; halltoon digitaalpildi loomise kulusid on hinnatud vahemikku 0,26-1,00 €; täisteksti automaatse tuvastusega (OCR) teksti skaneerimise hinnaks saadi teisel 0,20 €; jne.

Märkimisväärseid kulutusi nõuab ka digitaalse materjali säilitamine. Digitaalse säilitamise kulud jaotuvad esialgseks investeeringuks vajalikku infotehnoloogilisse baasi ja töövahenditesse ning pidevateks digitaalarhiivi haldamise kuludeks. Kuna just esialgne investeering digitaalarhiivi sisseadmiseks on potentsiaalselt väga suur, on otstarbekas, et mäluasutused teevad koostööd vajaliku infrastruktuuri ja sisseade soetamisel ning jagavad kulusid, mis on seotud digitaalarhiivi käigus hoidmisega. Täpsem kalkulatsioon digitaalarhiivi kogumaksumuse kohta sõltub säilitatava ainese omadustest ning asutuste ja kasutajate vajadustest. Nende vajaduste väljaselgitamisega on Kultuuriministeerium¹¹ ja mõned mäluasutused juba algust teinud, samuti on teistes riikides kulu komponente analüüsitud ja vastavaid kalkulatsioone koostatud.¹²

Digiteerimisel loodav kasutuskooopia annab mäluasutustele võimaluse vähendada õrnade ja füüsilist käitlemist halvasti taluvate analoog-originaalide kasutamist. Sellest tekkivat kokkuvõidu ennistamise kulude arvelt ei ole lihtne üheselt kvantifitseerida ning sellele lisandub kultuuripärandi säilumise ea pikendamise aspekt. Kultuurivarade digiteerimine ja digitaalsena säilitamine ei asenda aga analoog-objektide hoidmist ja säilitamist.

⁹ „Euroopa digitaalne tegevuskava“ (2010), lk. 8

¹⁰ vt. „Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise rahvuslik strateegia 2004-2007. Lisa 1: Põhimõtted“ (2003)

¹¹ Kultuuriministeerium, „Võimalused kultuuripärandi digitaalse arhiivi loomiseks: Analüüs“ (2006)

¹² JISC, „Understanding the costs of digitisation: Detail Report“ (2009); „Life Cycle Information for E-Literature“ projekt (<http://www.life.ac.uk/>); jt.

3. HETKEOLUKORRA ANALÜÜS

3.1 Arengukava eellugu

Eesti on liitunud nii rahvusvahelise kultuuriväärtuste kaitse konventsiooniga kui ka Euroopa kultuurikonventsiooniga, millest lähtudes on Eesti riigi kultuuripoliitika põhialuste hulgas järgmised sätted:¹³

“kultuuri riiklikul rahastamisel on prioriteetseks tegevuse sisu, innovaatus ja rahvuskultuuriline tähendus, mitte aga tegija kuuluvus ühe või teise omandivormiga seotud kultuuriinstitutsiooni alla”;

“rahvusvahelises kultuurialases suhtlemises on aluseks riikidevahelised koostöökokkulepped ning Eesti osalemine Euroopa Liidu programmides, mille reaalsus peab olema tagatud eelarvelise finantseerimisega”.

Selles taustsüsteemis on toimunud kultuuripärandi digitaalse säilitamise arendamine viimase kümnendi jooksul. Kultuuriväärtuste Säilitamise Nõukogu viis 2002. aasta sügisel läbi küsitluse, mis näitas, et Eesti arhiivid, muuseumid ja raamatukogud on aktiivselt alustanud digiteerimistöid, kuid puudusid hädavajalik tööde koordineerimine ja jätkusuutlik finantseerimine. Puudulikult oli korraldatud või leitud hädapärased *ad hoc*-lahendused digiteeritud kultuuripärandi kirjeldamiseks, säilitamiseks ja kasutamiseks; peaaegu täielikult puudus asutustevaheline infovahetus ja koostöö.

Kultuuriväärtuste Säilitamise Nõukogu poolt kultuuriministrile saadetud kirja tulemusena toimus 2002. aasta oktoobris kaks nõupidamist, kus teadvustati vajadus luua kultuuriväärtuste digiteerimise riiklik strateegia. 2003. aasta jaanuaris moodustati kultuuriministri käskkirjaga töörühm Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise strateegia koostamiseks. Töörühm esitas sama aasta novembris oma töö tulemuse “Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklik strateegia 2004-2007” koos kahe lisaga, mis kinnitati Kultuuriministri 13. veebruari 2004 käskkirjaga nr. 31.

Strateegia tegevuskava kohaselt moodustati 2004. aasta juunikuus Kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu, mille ülesanne on juhtida Eesti kultuuripärandi digiteerimistöid ning kavandada digitaalse kultuuripärandi haldamise, kasutamise ja säilitamisega seotud tegevusi. Nõukogu on Kultuuriministeeriumi juures tegutsev nõuandev organ, mis rakendab kultuuripärandi digitaalse säilitamise riikliku strateegia põhimõtteid, on pannud aluse asutuste infoörgustiku loomisele digitaalse kultuuripärandi valdkonnas ning koostab ja viib ellu kultuuripärandi digitaalse säilitamise arengukava.

Käesolev arengukava on jätkuks valdkonna arengukavale “Digitaalne kultuuripärand 2007-2010”,¹⁴ mis keskendus nelja eesmärgi saavutamisele:

- Toimib koordineeritud ühistegevus digitaalse kultuuripärandi loomisel, säilitamisel ja kasutamisel.
- Toimub digitaalse kultuuripärandi järjepidev säilitamine.
- Elanikkonnal on paremad võimalused juurdepääsuks digitaalsele kultuuripärandile.
- Eesti on lõimunud Euroopa kultuuripärandi säilitamisse.

Kõigis neis valdkondades on toimunud märgatav edasimineki¹⁵ – nt. on loodud digitaalhoidla kasutamise võimalus Rahvusringhäälingu riistvara baasil, loodi ühtne mäluasutuste otsiportaal (<http://www.e-kultuur.ee/>) ja mitmed valdkondlikud portaalid ning mäluasutused osalevad

¹³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/76129>

¹⁴ http://www.kul.ee/webeditor/files/Digi_Kult_AK_loplik_10.pdf

¹⁵ vt. ka „Valdkonna arengukava tegevuskava“ aastaks 2007 ja 2008 <http://www.kul.ee/index.php?path=0x838>

aktiivselt Euroopa Liidu uurimisprojektides. Samas on tegemist kestvate tegevustega, mis jätkuvad kindlasti ka järgmisel perioodil.

Rahvusvahelisel tasandil on jätkunud erinevates koostöövõrgustikes osalemine. Eesti Kultuuriministeerium liitus 2003. a detsembris rahvusvahelise digiteerimisalase koostöövõrgustikuga MINERVA.¹⁶ Projekti raames loodi eestikeelne Minerva veebileht, mille kaudu vahendatakse digiteerimisalast infot ja kust on kättesaadavad kolm eestindatud Minerva digiteerimise hea praktika käsiraamatut.¹⁷ Aastatel 2008-2011 osales Kultuuriministeerium projektis Athena, mille käigus tehti Europeana kaudu kättesaadavaks arvestatav hulk MuISis olevat infot. Kultuuriministeerium osaleb veel lisaks projektides CARARE, DC-NET ja Linked Heritage. Kultuuriministeerium on jätkuvalt Euroopa Komisjoni liikmesriikide digiteerimise ja digitaalse säilitamise ekspertrühma (MSEG) liige, kus raporteerib Eesti arengutest kultuuripärandi digiteerimisel.¹⁸

3.2 Arengukava seos teiste valdkondade ja arengukavadega

Arengukava, mis on "Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riikliku strateegia 2004-2007" ja "Digitaalne kultuuripärand 2007-2010" jätkuks ja edasiarenduseks, on tihedalt seotud eri valdkondade arengukavadega ning riiklike strateegiatega nii IT kui kultuuri valdkonnas. Arengukava ülesanne on koondada erinevates valdkondades planeeritud arendused ühtsesse koordineeritud raamistikku ning tekitada sünergia ja kokkuhoid koordineeritud tegutsemisest.

„**Kultuuriministeeriumi** strateegiline arengukava aastateks 2011-2014“¹⁹ (2011) rõhutab vajadust teha kultuuripärand kättesaadavaks sh digitaalsel kujul ning soodustada inimeste jõudmist kultuuripärandi juurde.

Rahvusarhiivi üheks tähtsamaks arendusülesandeks on digitaalarhiivi täisfunktsionaalsuses väljaarendamine ja töölerakendamine. 2005. aastal koostatud "Digitaalarhiivinduse strateegia 2005-2010"²⁰ näeb küll selle tähtjana ette aastat 2010, kuid hiljem täpsustunud struktuurfondide investeringute vahendite taotluses nähakse rahvusarhiivi digitaalarhiivi tarkvara loomise reaalse etappidena ette:

- digitaalarhiivi dokumentide vastuvõtmise infosüsteemi loomise aastail 2009-2010;
- digitaalarhiivis säilitatava materjali pikaajalise säilitamise infosüsteemi loomise 2010-2011;
- digitaalarhiivis säilitatavale materjalile juurdepääsu tagamise infosüsteemi loomise aastatel 2011-2012.

Rahvusarhiivi digitaalarhiivi süsteem on praeguseks suuresti välja arendatud, kuid selle tööle rakendamine seisab alles ees, s.h. liidestamine Eestis kasutusel olevate dokumendihaldussüsteemidega ning laiemate ja paindlikemate juurdepääsu vahendite väljaarendamine.

"**Eesti Rahvusraamatukogu** arengukava 2009-2013"²¹ üheks põhieesmärgiks on arendada e-raamatukogu sama hästi toimivaks kui tavaraamatukogu, seda kõigis raamatukogu

¹⁶ <http://www.minervaeurope.org/>

¹⁷ <http://www.kul.ee/index.php?path=0x877>

¹⁸ vt. http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/scientific_information/estonia.pdf;
http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/reports_2010/estonia.pdf

¹⁹ http://www.kul.ee/webeditor/files/arengukavad/LISA_100318_KuM_arengukava_2011-2014_muudetud_ja_kinnitatud.pdf

²⁰ <http://www.ra.ee/public/Digiarhiiv/digistrateegia.pdf>

²¹ http://www.nlib.ee/public/documents/RRdocs/RR_strateegia09-13.pdf

põhiülesannetes – digitaalse info kogumises, pikaajalises säilitamises ja kättesaadavaks tegemises. See tähendab muu hulgas:

- rahvusteavikute digitaalarhiivi süsteemi loomist;
- digiteerimisprotsessi arendamist;
- kultuurilooliselt oluliste rahvusteavikute kättesaadavaks tegemist digitaalkollektsioonidena;
- Eesti mäluasutuste, erakapitali ja elanikkonna kaasamist e-raamatukogu arendamisse.

Rahvusraamatukogu "E-raamatukogu arengukava 2007-2012"²² eesmärgiks on luua kasutajasõbralik keskkond informatsiooni kasutamiseks arvutivõrgu vahendusel. Arengukavas keskendutakse järgmistele põhitegevustele:

- koguda elektrooniliselt sündinud infot ja digiteerida analoogteavikuid laialdasema kasutamise eesmärgil;
- ennetada väärtusliku elektroonilise info hävimist ning tagada sellele juurdepääs tulevikus;
- luua e-teenustele sidusjuurdepääs ning tagada kasutajatele igakülgne teabe kasutamine.

Arengukava näeb ette tegevust digiteerimisalase kompetentsikeskusena ja koostöö arendamist raamatukogude, muuseumide ja arhiividega rahvusteavikute digiteerimiseks ja arhiveerimiseks ning aktiivse osalemise Euroopa Liidu koostööprojektides.

Muuseumide pikaajaline arenguplaan "21. sajandi Eesti muuseumid: arengustrateegia aastateks 2005-2015"²³ näeb ette muuseumikogude digiteerimist. Lisaks seadis "Muuseumide arengustrateegia tegevuskava 2006-2009",²⁴ eesmärgiks ühtse veebipõhise infosüsteemi väljaarendamise. Arengukavas nähakse ette, et traditsioonilise analoogobjektide säilitamise kõrval toimub ka kultuurivarade digitaalne säilitamine. Digitaalsete kasutuskoopiade pikaajalist säilitamist silmas pidades digiteerivad museaale peamiselt valdkonna kompetentsikeskused.

Ennistuskoja **Kanut** digiteerimise kompetentsikeskuse „Aregudokument 2007-2012“²⁵ esitab detailsed nõuded ja arendusplaanid digiteerimisteenusele viies valdkonnas: digiteerimine, digitaalse kultuuripärandi kirjeldamine, säilitamine ning juurdepääs, kasutamine ja koostöö.

Eesti Kunstimuuseumi „Strateegiline arengukava 2008-2011“²⁶ näeb ette muuseumi kogude jätkuvat digiteerimist, eelkõige vanema kunsti kogude, foto- ja isikuarhiivi osas ning kogudele digitaalse juurdepääsu võimaluste parandamist.

Eesti Rahva Muuseumi „Strateegiline arengukava 2008-2013“²⁷ seab eesmärgiks digitaalse arhiveerimise poliitika ja strateegia väljatöötamise ja rakendamise ning ulatuslikumat museaalide digiteerimist.

“**Eesti Rahvusringhäälingu** arengukava 2011-2014”²⁸ üheks prioriteediks on arhiivide arendamine rahvuslikuks digitaalseks teabevaramuks. Eesmärgiks on võetud ERR-i arhiivide teabevardad avada loominguliseks ja teaduslikuks tegevuseks ning õppetööks hiljemalt 2012. aasta lõpuks. Nii saadete tootmise tarvis kui arhiivimaterjalide pikaajaliseks säilitamiseks ja mugavaks kasutamiseks ehitatakse üles digitaalne hoiustamissüsteem (*Digital Mass Storage*

²² <http://www.nlib.ee/e-raamatukogu-arengukava-2007-12/>

²³ http://www.kul.ee/webeditor/files/051006_muuseumide_arengustrateegia.doc

²⁴ <http://www.kul.ee/index.php?path=0x2x213x790>

²⁵ http://digiveeb.kul.ee/public/kanut_komp_keskus_arengukava_2007_2012.doc

²⁶ <http://www.kul.ee/webeditor/files/arengukavad/EKM2008-2011.doc>

²⁷ <http://www.erm.ee/files/arengukava.pdf>

²⁸ http://err.ee/files/ERR_arengukava_2011-2014.pdf

System) ning luuakse ühtne Rahvusringhäälingusisene arhiivide digitaalne haldus- ja otsingusüsteem ning kataloogitakse ja kirjeldatakse säilikud.

Muinsuskaitseameti „Strateegiline arengukava 2008 - 2011“²⁹ näeb ette andmekogu pideva täiendamise ning arhiivi ja raamatukogu kataloogide internetipõhiselt kättesaadavaks muutmise. Samuti on eesmärgiks andmekogusse lisanduva digitaalselt loodud ja digiteeritud informatsiooni pikaajalise kvaliteetse säilitamise nõuete väljatöötamine ning rakendamine.

Haridus- ja Teadusministeerium on koostöös Eesti Teaduste Akadeemiaga kinnitanud Eesti olemasoleva teaduse taristu kaasajastamisvajadusi kaardistava loetelu „Eesti teaduse infrastruktuuride teekaart 2010“³⁰, millega määratakse kindlaks pikaajaline investeeringute kava nimestikus olevate projektide alusel. Loend hõlmab mitut digitaalse kultuuripärandiga seotud teemat:

- Eesti keeleressursside keskus – see on infrastruktuur, mis võimaldab kõigile uurijatele keeleressursside ja tehnoloogiate (keeletarkvara, sõnastike, teksti- ja kõne korpuste, keeleandmebaaside) kättesaadavuse. Selleks ühendatakse eksisteerivad digitaalsed arhiivid ja pakutakse keeletehnoloogia vahendeid kui veebiteenust, mis kasutab arhiveeritud andmeid.
- Loodusteaduslikud arhiivid – see on protistide, taimede, seente, loomade ja kivimite kollektsioonid, mis dokumenteerivad planeedi elusa ja eluta looduse mitmekesisust ning selle arengut nii ajas kui ruumis. Luuakse integreeritud infrastruktuur, mis koosneb loodusteaduslikest kogudest ja elurikkuse digiarhiivist. Kogud on avatud teadlastele, andmebaaside kasutajaskond hõlmab lisaks looduskaitsejaid, õpetajaid, poliitikuid jt.
- Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi poolt esitatud taotlus „Eesti e-varamu ja kogude säilitamine (esimene etapp 2011-2015)“.

Projekti eesmärgiks on tõsta erinevate valdkondade teadustöö ja õppetöö kvaliteeti läbi raamatukogudes ja arhiivides oleva ja sinna lisanduva informatsiooni globaalselt ning piiranguteta kättesaadavaks tegemise nii Eesti kui kogu maailma teadlastele ja üliõpilastele, kõigile infotarbijatele. Projekti tulemusena kavandatakse:

- võimaldada kiiremat ja mugavamalt infootsingut Eesti teadus- ja arendustegevuse varustamisel autentse, kontrollitud ja kvaliteetse informatsiooniga;
- saavutada seisund, kus Eesti teadus- ja arendustegevuse jaoks olulise digitaalse informatsiooni kogumine ja analoogkandjatel oleva informatsiooni digiteerimine toimub ühtseid standardeid ja kvaliteedinõudeid arvestades, kokkulepitud tööjaotuse alusel;
- suurendada Eesti mäluasutuste kompetentsi ja võimekust digitaalse informatsiooni hoidmisel, käsitlemisel ja erinevatele sihtgruppidele kättesaadavaks tegemisel;
- luua keskkond ja parandada tingimusi nii arhiveeritud digitaalse informatsiooni kui ka analoogkandjatel oleva informatsiooni võimalikult pikaajaliseks säilitamiseks, suurendada algallikate kättesaadavust tulevaste põlvete uurijatele.

E-varamu arendused hõlmavad esimesel perioodil eelkõige teadusraamatukogusid, Kirjandusmuuseumi digitaalhoidla ja Rahvusraamatukogu Digari arendusi. Projekt on suunatud eelkõige teadusinformatsioonile juurdepääsu tõhustamiseks, on aga vaieldamatult seotud ka digitaalse kultuuripärandi arengukavaga, sidudes ülikoole ja nende teadusasutusi digitaalse informatsiooni kogumise ja kirjeldamise kaudu selle pikaajalise säilitamisega kultuuripärandina.

²⁹ <http://www.muinas.ee/meie/eesmargid>

³⁰ <https://www.etis.ee/portaal/includes/dokumendid/teekaart.pdf>

Haridus- ja Teadusministeerium on käivitanud ka riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu 2009-2013“,³¹ mille raames planeeritakse:

- keeleteaduslike andmebaaside korrastamist, digiteerimist ja publitseerimist (s.h. eesti keele murrete andmebaas ning murrete ja sugulaskeelte lindistuste kogu);
- internetipõhise keelekasutuse süstemaatilist arhiveerimist;
- kultuurimälu jätkuvat digiteerimist, nt. soome-eesti runo-regilaulu projekti materjalid, Eesti kultuuriloolise arhiivi (EKLA) aines, jt.
- Eesti humanitaarväljaannete täistekstide hoidmiseks ja kasutamiseks ühtse keskkonna loomist.

Digitaalse kultuuripärandi valdkond on lülitatud „Infoühiskonna arengukavasse 2013“,³² milles nähakse ette Kultuuriministeeriumi juhtimisel „kultuuripärandi digitaliseerimine, selle digitaalne säilitamine ja inimestele kättesaadavaks tegemine interneti vahendusel ning integreerimine eÕppe keskkonnaga“. Selleks, et info ajaloolise, teadusliku, kunstilise, tehnoloogilise, sotsiaalse vms väärtusega objektide kohta saaks viidud digitaalsele kujule ning tehtud kodanikele kättesaadavaks tuleb luua:

- digitaalraamatukogu ja muuseumide infosüsteemile tuginev virtuaalmuuseum;
- digitaalarhiiv;
- digitaalarhiiviga tihedalt seotud kultuuripärandi portaal.

„Infoühiskonna arengukava 2013“ rakendusplaan aastateks 2010-2011³³ seab esimeseks prioriteediks inimeste teadmiste, oskuste ja osalusvõimaluste suurendamise, mille üheks eesmärgiks on järjest suurema osa ühiskonna liikmetele vajalikust ja kasulikust teabest (sh kultuuripärand) digitaalsel kujul kättesaadavaks tegemine. Konkreetsed sellel perioodil rahastatavad tegevused kultuuripärandi valdkonnas hõlmavad:

- Muinsuskaitseameti kaitsealuste mõisaansamblite inventeerimismaterjalide arhiivi digiteerimine;
- Rahvusarhiivi digitaalarhiivis säilitatava materjali pikaajalise säilitamise infosüsteem.

„Euroopa digitaalne tegevuskava“,³⁴ mis on üheks *Europe 2020* alusdokumendiks, käsitleb meetmeid kultuurilise, ajakirjandusliku ja loomingulise infosisu digitaalseks levitamiseks ja neile juurdepääsu avamiseks. Tegevuskava rõhutab, et „laidalase digiteerimise rahastamiseks on vaja täiendavaid riiklikke vahendeid, aga ka algatusi erasektori partneritega, eeldusel et need võimaldavad üldist veebipõhist juurdepääsu Euroopa ühisele kultuuripärandile. Euroopa kultuuripärand tuleks kõigile eurooplastele paremini juurdepääsetavaks teha ka ajakohaseid tõlketehnoloogiaid arendades ja kasutades.“.

Euroopa Liidu 7. raamprogrammis (2007-2013) on digitaalraamatukogu ja digitaalse säilitamise teemad *Information and Communication Technologies (ICT)* programmi meetme nr. 4 *Digital libraries and content* all, kust toetatakse nende valdkondade projekte. Selle meetme all on prioriteetseteks seatud kolm eesmärki:³⁵

- digitaalraamatukogud ja digitaalne säilitamine;
- tehnoloogiliselt toetatud õpe;
- intelligentne infohaldus.

³¹ <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=8684>

³² http://www.riso.ee/et/files/IY_arengukava_2013_terviktekst_2009.pdf

³³ http://www.riso.ee/et/files/IYA_2013_RAK_2010_2011.pdf

³⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:ET:PDF>

³⁵ http://cordis.europa.eu/fp7/ict/programme/challenge4_en.html

Digitaalraamatukogu ja digitaalse säilitamise alateema eesmärkideks on:³⁶

- Usaldusväärsemad ja turvalisemad digitaalse säilitamise tehnoloogiad ja meetodid;
- Tehnologiad ja süsteemid säilitamise intelligentseks haldamiseks;
- Interdistsiplinaarsed uurimisvõrgustikud;
- Digitaalse säilitamise uurimistöö tulemuste laiem tutvustamine ja rakendamine.

Osaliselt kattub digitaalse kultuuripärandi teemadega ka meetme nr. 8 *ICT for Learning and Access to Cultural Resources* teema nr. 2 „*ICT for access to cultural resources*“, mille eesmärgiks on:

- Uute tehnoloogiate väljatöötamine, mis võimaldavad luua personaliseeritavaid ja kaasahaaravaid digitaalse kultuuri „kogemusi“ – s.o. tehnoloogiad mis lisavad väärtust kultuuripärandi objektidele ja võimaldavad neid uutel viisidel kasutada.
- Avatud ja laiendatavad platvormid teenuste arendamiseks, mis toetavad kultuuripärandi ressursside kasutamist uurimistöös ja hariduses.
- Eri vormides kultuuripärandi objektide digiteerimist toetavate tehnoloogiate parendamine ja kättesaadavamaks muutmine, s.h. virtuaalsed rekonstruktsioonid, 3D modelleerimine jmt.
- Uurimistöö tulemuste laiem tutvustamine ja praktikasse rakendamine.

Varasema eContentPlus programmi (2005-2008),³⁷ mis keskendus digitaalse kultuuripärandi kättesaadavuse parandamisele ja paremale kasutamisele mitmekeelses keskkonnas, teemad jätkuvad alates 2009. aastast osaliselt *ICT Policy Support Programme*³⁸ raames. Euroopa Komisjon kaasrahastab selle teema kaudu projekte digitaalraamatukogude, mitmekeelse veebi ja avaliku sektori info teemade all.

Euroopa Liidu programmide eesmärgiks on luua paremad tingimused digitaalsele infosisule juurdepääsuks ja selle kasutamiseks ning vajadusel tingimused, mis võimaldavad suurendada digitaalsele infosisule juurdepääsul ja selle korduskasutamisel põhinevatest teenustest saadavat majanduslikku kasu.

3.3 Digitaalse kultuuripärandi hetkeolukord

Kultuuripärandi digiteerimise ja digitaalse ainese säilitamise olukorra väljaselgitamiseks viidi mäluasutustes 2010. aasta sügisel läbi küsitlus. Küsimustik koosnes 41st küsimusest, mis hõlmasid hinnanguid digiteeritud ainese mahule ja juurdekasvule, digiteerimistööde korraldamise organisatsioonilisi aspekte, digitaalse ainese hoiu ja säilitamise korraldamist, osalemist koostööprojektides ning mäluasutuste tulevikuplaane digitaalse kultuuripärandi haldamisel. Küsitlusele vastas kokku 36 mäluasutust (s.h. 27 muuseumi, 4 raamatukogu, 2 arhiivi ja 3 muud asutust). Järgnev valdkondade ülevaade tugineb küsitluse vastustel.

Eesti mäluasutustes on praeguseks kogunenud **digiteeritud** ainest hinnanguliselt ca 600 Terabaiti (TB). Peamiselt on need haruldastest, halvas seisundis või suure kasutusvajadusega objektidest tehtud digitaalsed koopiad. Hävimisohus ja avalikku huvi pakkuva ainese kõrval on mäluasutused üha enam tähelepanu hakanud pöörama ka objektide teabeväärtusele ja kollektsioonide põhisele digiteerimisele, mis näitab, et digiteerimine on saanud mäluasutustes igapäevatöök. See trend süveneb veelgi järgnevate aastate jooksul, kui mäluasutused planeerivad sisse seada regulaarse (nt. tulmete digiteerimine muuseumides) ja kollektsioonide kaupa digiteerimisprotsessi. Kavandatakse jätkata mitmeid juba käivitatud

³⁶ http://cordis.europa.eu/fp7/ict/telearn-digicult/digicult-objectives_en.html

³⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/econtentplus/index_en.htm

³⁸ http://ec.europa.eu/information_society/activities/ict_psp/index_en.htm

digiteerimisprojekte, s.h. fotode, käsikirjade, esemete, video ja filmide, kaartide ja arhivaalide digiteerimist. Hinnanguliselt on aastaks 2014 digiteeritud ainese maht kasvanud ca. 5 Petabaidini (PB), millest olulise osa moodustavad Rahvusringhäälingus digitaalsena toodetavad ja salvestatavad saated.

Valdav enamus mäluasutustest (92%) hindab oma digitaalseid kollekttsioone **pikaajalist säilitusväärtust** omavaks, mis näitab, et digiteeritakse mitte üksnes ainese parema kasutatavuse tagamiseks, vaid ka säilitamise eesmärgil. See seab uusi nõudeid kultuuripärandi ainese hoidmisele ja säilitamisele – seda tuleb nüüdsest korraldada ka digitaalselt. Aastaks 2014 on pikaajalise säilitusväärtusega digitaalse ainese maht kasvanud ca 3,5 PBni, ehk arvestatava digitaalse kogu, mille hoid ja turvaline säilitamine vajab märkimisväärseid ressursse.

Üha enam on mäluasutuste kogudesse jõudmas **digitekkelist** ehk digitaalsena loodud materjali, millel puudub analoog-kujul versioon (nt. e-raamatud, digitaaldokumendid, digitaalsed heli- ja videosalvestised, käsikirjad, teadustööd, veebilehed, jne.). Suurema osa digitekkelistest materjalist moodustab Rahvusringhäälingu toodang, kuna digitaalsed audio- ja videofailid on mahukad. Aastaks 2014 on digitekkelist ainekogude mäluasutustes hinnanguliselt 2,3 PB (sellest ca 2 PB ERRis).

Kui palju on Eesti mäluasutustes kokku **analoog-kujul ainekogudest**, mida veel digiteerida, on keerukas hinnata, kuna arvestus säilitatavate objektide üle toimub eri valdkondades erinevates ühikutes (nt. trükis, museaal, arhivaal, foto, riulimeeter, jne.) Samuti ei ole hoitavate ühikute arv lihtsalt teisaldatav digiteerimise toiminguteks – nt. puudub detailne arvestus lehekülgede arvu üle, mida arvestatavad hoiuühikud nagu raamatud, arhivaalid, teadustööd, käsikirjad jne. sisaldavad või filmide ning heli- ja videosalvestiste kestvuse üle tundides. Mõnel juhul on samast objektist olemas mitu erinevat versiooni – nt. negatiiv ja positiivkujutis, paberoriginaal ja sellest tehtud mikrofilm.

Mäluasutustes on digiteerimistöödega põhitööna hõivatud keskmiselt 1,54 **töötajat** (kokku 17 asutuses) ja 3,36 töötajat osalise töökoormusega (suurimad meeskonnad on üle kümne liikmega, tavalisem on 2-3 osalise tööajaga digiteerijat). Hinnanguliselt on tegelik vajadus keskmiselt ca 5 töötajat, kelle ülesanded oleksid pigem tehnilist laadi (nt. tehnik, digiteerija, IT spetsialist, andmesisestaja, jmt.).

Loodud ja kogutud digitaalse ainekogude **hooldamiseks** on mõned suuremad mäluasutused arendanud või rajamas oma digitaalseid hooldalahendusi (nt. Digar, Rahvusarhiivi digitaalarhiivi süsteem, teadusraamatukogude digihooldlad), teised hoiavad oma kogusid kas kohtvõrgu serverites või mittesidusatel (*off-line*) andmekandjatel. Keskmiselt on mäluasutuste digitaalselt kogudest tehtud kaks koopiat (üksikutes asutustes ka kolm või neli koopiat), mida hoitakse erinevatel andmekandjatel. Varundamiseks kasutatakse ka Rahvusringhäälingu, Rahvusraamatukogu, TÜ Raamatukogu ja Rahvusarhiivi digitaalsoojuste süsteeme.

Digitaalkogude pikaajalise **säilitamise** toiminguid on mäluasutused peamiselt planeerinud vaid turvakoopiade tegemise ja andmekandjate uuendamise näol, sisulist aktiivset digitaalset säilitamist ei ole veel vaja olnud, kuid tõdetakse, et selle teostamiseks on vaja täiendavat nõu ja vahendeid ning teha rohkem koostööd teiste mäluasutustega ühiste lahenduste leidmiseks. Digitaalse säilitamise infrastruktuuri koondpilt mäluasutustes ei ole endiselt piisav, et tagada digitaalsete kogude pikaajaline kvaliteetne ja kasutatavana säilimine.

Digiteerimistöid on mäluasutused seni peamiselt **raha**stanud oma eelarve vahenditest (nt. majanduskulude, IT kulude arvelt) ministriumide (Kultuuriministerium, Haridus- ja

Teadusministeerium) ja kohalike omavalitsuste sihtfinantseeritud programmide ning struktuurifondide ja Euroopa Liidu arendusprojektide vahenditest (veerand vastanud asutustest). Digiteerimisel rakendatakse ka vabatahtlike tööd (nt. praktikandid) ja osutatakse tasulisi teenuseid, et selle kaudu finantseerida oma kogude digiteerimist. Hinnanguliselt on aastane digiteerimistöödega seotud summaarne kulu mäluasutustes 16,5 miljonit krooni, millest lõviosa kulub personalikuludele. Otseselt digiteerimise toetamiseks ja digitaalsete kogude haldamiseks vajalikke ressursse on tihti keerukas eristada üldistest majandus- ja IT kuludest. Võttes arvesse ulatuslikke digiteerimise plaane, üha kasvavat digitekkelise ainese osakaalu kogudes ning hüppeliselt suurenevat hoitava digitaalse ainese mahtu mäluasutustes, on tõenäoline praeguste kulude kahe- kuni kolmekordistumine aastaks 2014.

Struktuurifondide kaudu on seni (2010. a. oktoobri seisuga) rahastatud 18 digitaalse kultuuripärandiga seotud projekti, kogusummas 64,2 miljonit krooni. Ülevaade finantseeritud projektidest on esitatud tabelina (summad eesti kroonides):

Projekti nimetus	Teostaja	Summa
Eesti trükise Punase Raamatu ja eesti kultuuri käsikirjaliste alliktekstide säilivuse ja kättesaadavuse tagamine	Kirjandusmuuseum	6 207 318
Eesti vanima dokumentaalse kultuuripärandi (Rahvusarhiivi, Tallinna Linnaarhiivi ja Eesti Ajaloomuuseumi pärgamendikollektsioonide) digiteerimine ja online juurdepääsu loomine	Rahvusarhiiv	1 647 151
Audiovisuaalse kultuuripärandi ja teabe digihoidla I etapi väljatöötamine ning sellele ID kaardi põhise avaliku ligipääsu loomine	Rahvusringhääling	7 990 000
Kodanikuvärv Eesti digitaalse kultuuripärandi arhiivile	Rahvusraamatukogu	1 857 161
Eesti Rahva Muuseumi fotoarhiivi ja vaibakogu digitaliseerimine ja veebipõhiselt kättesaadavaks tegemine	Eesti Rahva Muuseum	4 739 878
Eesti Kunstimuuseumi kunstikogude restaureerimisvaldkonna digitaalsete töövahendite ja -keskkonna kasutuselevõtt ja arendamine	Kunstimuuseum	785 790
Nitroalusel kroonikafilmi digiteerimine Filmiarhiivis	Rahvusarhiiv	4 079 287
Filmiarhiivi originaalvideote ja filmide kasutuskooptate digiteerimine	Rahvusarhiiv	2 606 919
Rahvusarhiivi kaartide ja plaanide digiteerimine	Rahvusarhiiv	7 885 375
Rahvusarhiivi fotonegatiivide ja diapositiivide digiteerimine	Rahvusarhiiv	7 049 885
Kultuuripärandi portaali - Euroopa Digitaalraamatukogu	Kultuuriministeerium	1 000 000
Rahvaraamatukogude infosüsteem URRAM	Kultuuriministeerium	700 000
Muuseumide infosüsteem MuIS	Kultuuriministeerium	1 000 000
Kultuurimälestiste riiklik register	Muinsuskaitseamet	600 000
Eesti filmi infosüsteemi (EFIS) loomine rahvusliku filmipärandi säilitamiseks ja avalikkusele kättesaadavaks tegemiseks	MTÜ Eesti Filmi Andmebaas	1 565 931
Ajaloolise ja pildilise entsüklopeedilise teabevaramu digiteerimine	MTÜ Entsüklopeedia	6 742 000
Digitaalne algus - Eesti Vabariigi loomist ja iseseisvuse taastamist kajastavate dokumentide digiteerimine	Rahvusarhiiv	6 500 000
Eesti Rahvusringhäälingu ühtse veebikeskkonna loomine ning riigi infosüsteemiga ühildamine	Rahvusringhääling	6 000 000

Varasemast aktiivsemalt on mäluasutused asunud osalema digitaalse kultuuripärandi valdkonna **koostööprojektides**. Olulisel kohal on projektid, mille käigus arendatakse ja parandatakse juurdepääsu võimalusi digitaalsele kultuuripärandile, näiteks:

- Michael Plus (<http://michael-culture.kul.ee/mpf/pub-mpf/index.html>) – Kultuuriministeerium
- Athena (<http://www.athenaeurope.org/>) – Kultuuriministeerium, Ennistuskoda Kanut
- CARARE (<http://www.carare.eu/>) – Kultuuriministeerium, Muinsuskaitseamet

- Linked Heritage (<http://www.linkedheritage.eu/>) - Kultuuriministeerium
- EuropeanaLocal (<http://www.europeana.eu/>) – Eesti Rahva Muuseum
- EuropeanaTravel (<http://www.europeanatravel.eu/>) – Rahvusraamatukogu
- Europeana Libraries (www.europeana-libraries.eu) - Tartu Ülikooli Raamatukogu
- Developing online treasure exchange between music museums and the audience - Teatri- ja Muusikamuuseum
- APENET (<http://www.apenet.eu/>) - Rahvusarhiiv
- EOD (<http://www.books2ebooks.eu/>) – Rahvusraamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu
- eIFL (<http://www.eifl.net/>) – Tartu Ülikooli Raamatukogu
- OpenAIRE (<http://www.openaire.eu/>) – Tartu Ülikooli Raamatukogu
- Dart-Europe E-theses Portal (<http://www.dart-europe.eu/>) – Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu
- Muuseumikommunikatsiooni arendamine 21. saj ühiskonnas – Eesti Rahva Muuseum.

Selle kõrval on projekte, mis keskenduvad kogude digiteerimisele, näiteks:

- Baltimeremaade Kultuuripärandi digiteerimise töörühm – Ennistuskoda Kanut, Muinsuskaitseamet
- HEALTH (<http://helthproject.eu/et/>) – Eesti Vabaõhumuuseum
- Koostöö Utah Genealoogia Seltsiga perekonnaloallikate mikrofilmimiseks ja digiteerimiseks – Rahvusarhiiv
- Koostöö Herderi Instituudi ja Balti-Saksa genealoogia seltsiga Balti-Saksa arhiivimaterjalide digiteerimiseks – Rahvusarhiiv
- SHIPWHER – Muinsuskaitseamet, Rahvusarhiiv, Eesti Meremuuseum koostöös Rootsi Rahvusliku Meremuuseumiga
- Koostöö holokausti ohvrite memoriaaliga Yad Vashem juutide ajalugu käsitlevate arhiivimaterjalide digiteerimiseks – Rahvusarhiiv.

Kirjeldamine, digiteerimistööde ja digitaalse säilitamise korraldamine, näiteks:

- Minerva Cost Reduction töörühm (<http://www.minervaeurope.org/>) – Ennistuskoda Kanut, Kultuuriministeerium
- DC-Net (<http://www.dc-net.eu/>) – Kultuuriministeerium
- CARARE (<http://www.carare.eu/>) – Kultuuriministeerium, Muinsuskaitseamet
- PROTAGE (<http://www.protage.eu/>) – Rahvusarhiiv
- 3D COFORM (<http://www.3d-coform.eu/>) – Ennistuskoda Kanut.

Mitmed mäluasutused osalevad oma valdkonna professionaalsetes **võrgustikes** – nt. Baltic Audiovisual Archival Council (Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kunstimuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Rahvusarhiiv jt.), Baltic Heritage Network (Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Rahvusarhiiv jt.), Spordimuuseum osaleb koostöövõrgustikus (OMN) ja Rahvusvaheliste Arhiivide Nõukogu Spordiarhiivide Sektsioonis (ICA/SPO). Kultuuriministeerium korraldas konverentsi „Intelligent Access to Digital Heritage“ (2007); Eesti Rahva Muuseum on korraldanud kultuuripärandiga seotud rahvusvahelisi konverentse: „Kultuuri visuaalne jäädvustamine ja mäluasutused“ (2007), „Kultuuripärandiga infoühiskonda“ (2008), „Kultuurimuutused digitaalajastul“ (2010).

Järgnevad alapeatükid annavad ülevaate üksikute valdkondade tähtsamatest arengutest.

Muuseumid

Muuseumides sai süstemaatilise ja regulaarse digiteerimistöö käivitamise peamiseks põhjuseks ühtse infosüsteemi MuIS (<http://www.muis.ee/>) valmimine. Peamiselt digiteeritakse

muuseumides senini fotosid, järgnevad esemekogude, dokumentide ning filmi- ja videokogude digiteerimine. Erialased muuseumid digiteerivad lisaks ka maale, graafikat, skulptuure, vimplaid, rehemajasid, jmt. Üha enam püüavad muuseumid digiteerida museaale juba nende vastuvõtmisel (nt Eesti Spordimuuseum, Eesti Rahva Muuseum). Digiteeritud materjalid tehakse kättesaadavaks MuI Si kaudu. Mõned näited digiteerimisel olevatest kogudest:

- Eesti Spordimuuseum: lipu-, vimpli-, foto- ja embleemikogu;
- Eesti Arhitektuurimuuseum: maa-arhitektuuri kogude digiteerimine programmi "Maa-arhitektuur ja maastik" raames;
- Eesti Rahva Muuseum: puitesemed, seelikud, vaibad, pottmütsid, kindad, trükised, etnograafilised joonised, foto- ja filmikogu, jpm.
- Konserveerimisel olevaid objekte digiteerivad Ennistuskoda Kanut ja Eesti Kunstimuuseum.

Ennistuskoda Kanut teeb koostööd Rahvusarhiivi, Tallinna Linnaarhiivi ja Eesti Ajaloomuuseumiga 13.-19.sajandi Eesti pärgamentalusel dokumendipärandi digiteerimise projektis. Samuti on digiteeritud käsikirju ja klaasnegatiive koostöös Tallinna Linnamuuseumi (Ed. Vilde Muuseum ja A.H. Tammsaare Muuseum), Eesti Ajaloomuuseumi, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumiga.

Järgnevatel aastatel planeerib enamus muuseume jätkata seniste digiteerimisprojektidega, eelkõige esemekogude osas ning arendada uusi võimalusi digiteeritud materjalidele juurdepääsuks nii Eestis kui väljaspool. Digiteerimisplaanid on tehtud terviklike kogude ja kollektsioonide kaupa.

Raamatukogud

Raamatukogude digiteerimisprojektid on peamiselt keskendunud haruldasele ja hävimisohus materjalile (nt. Eesti trükise punase raamatu projekt) ning suure kasutusvajadusega trükistele.

Rahvusraamatukogu digiteerib hävimisohus teavikuid ja ainuexemplare, kuni 1945. a. ilmunud Eesti ajalehti, kuni 1941. a. ilmunud Eesti kultuuriajakirju ja õigusajakirju. Lisaks veel õiguskirjandust, ajaloolisi kaarte ja linnaplaane, raamatuillustatsioone, postkaarte ja raamatuid EOD teenuse raames. Sama tegevusega on Rahvusraamatukogul plaanis jätkata ka perioodil 2011-2014. Lisaks digiteeritakse rahvustrükiseid, arhiivkogu auviseid ja elektroonilisi teavikuid. Rahvusraamatukogu on taaskäivitamas veebiarhiveerimise projekti.

Tartu Ülikooli Raamatukogu digiteerib käsikirju, Tartu Ülikooliga seotud materjale (dissertatsioonid, TÜ toimetised, pisitrükised), Estica sisulisi materjale, vanaraamatuid ja fotosid. Perioodil 2011-2014 lisanduvad TÜ ainuexemplarid, erinevate TÜ toimetiste ja väljaannete, Tartus kaitstud dissertatsioonide, kaardikogu vanema osa, liivikeelse kirjandus ning enne 1945. a ilmunud humaniora, juura ja socialia alase kirjanduse digiteerimine.

Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu digiteerimisprojektide hulgas on väliseesti ajalehed, baltikakogude teatmeteosed, pildialbumid ja postkaardid, jpm. Järgmistel aastatel planeerib TLÜAR jätkata Baltica trükiste, kaardikogu, pisitrükiste, fotokogu, kunstikogu (graafika) ja teiste välis-eesti teavikute digiteerimisega.

Arhiivid

Tallinna Linnaarhiiv digiteerib materjali, mis sisaldavad andmeid Tallinna elanikkonna kohta (luteriusu koguduste meetrikaraamatud, aadresslehed Tallinna Aadressbüroos, Tallinna maksuvalitsus), kaardikogu ja fotokogu. Luteriusu koguduste meetrikaraamatud on praktiliselt täies mahus digiteeritud ja töö jätkub Tallinna Magistraadi arhiivi, gildide arhiivide, Tallinna

Hooneregistri ning 1918-1940 Tallinnas tegutsenud juudi seltside ja ühingute arhiividega. Järgmistel aastatel lisanduvad õigeusu koguduste meetrikaraamatud.

Rahvusarhiiv on digiteerinud ja digiteerib jätkuvalt arhiivikasutajaid kõige enam huvitavaid kogusid. Digiteeritud aines hõlmab käsikirjalisi dokumente paberil ja pargamendil, kaarte nii paberandjal kui ka tekstiilil, fotosid paberil ja klaasnegatiividena ning heli- ja videosalvestisi. Temaatiliselt on enamus digiteeritud kogudest kirjeldatud digitaalkeskonna Saaga avalehel³⁹ ning fotokogus FOTIS.⁴⁰ Detailne ülevaade järgmise aasta planeeritud digiteerimistöödest leidub Saagas lingi all „Mida Saagasse lähitulevikus oodata võib“. Pikemas ajakavas on digiteerimistööd alles kavandamisel.

Eesti Kirjandusmuuseum

Eesti Kirjandusmuuseumil on käsil Arhiivraamatukogu, Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Kultuuriloolise Arhiivi teadus- ja kultuurilooliste kollektsioonide digiteerimine, Eesti trükise Punase Raamatu kollektsiooni kuuluvate raamatute, Jakob Hurda rahvaluulekogu, Eduard Philipp Körberi käsikirjalise kogu ning Ado Grenzsteini kirjakogu digiteerimine. Igapäevatööna digiteeritakse trükiseid, ajalehtede mikrofilme, käsikirju, fotosid, heli- ja videosalvestisi ning -filme. Perioodil 2011-2014 on Eesti Kirjandusmuuseumil kavas jätkata EL projekti „Eesti trükise Punase raamatu ja eesti kultuuri käsikirjaliste alliktekstide säilivuse ja kättesaadavuse tagamine“ ning korraldada süstemaatiliselt vanema ja haruldasema ning suurema kasutajakoormusega allikmaterjalide digiteerimist ja digitaalhoidla kaudu kättesaadavaks tegemist. Jätkatakse prioriteetselt uurimistemadele vajaliku allikmaterjali digiteerimisega. Tulevikus on plaanis EL projekti raames loodava digitaalhoidla arendamine, liidestamine väliste süsteemidega (eeskätt kavandatava e-varamuga) ning sellega ühilduva kasutajaliidese arendamine.

Muinsuskaitseamet

Muinsuskaitseametis on jõutud digiteerida kõik arheoloogiamälestiste passid, töös on osa arhitektuuri ja arheoloogiamälestisi jäädvustavast fotomaterjalist ja Eesti NSV mõisaarhitektuuri inventeerimiste materjalide digiteerimine.

Rahvusringhääling

Eesti Rahvusringhääling digiteerib hetkel must-valgeid ja värvilisi fotosid, negatiive, positiive, erinevaid videolinte, helilinte ning 16 ja 35 mm filme. Samade materjalidega on plaanis töö ka aastatel 2011-2014.

Kultuuripärandi digiteerimine ja digitaalsena kogumine on Eesti mäluasutustes hoogsalt käivitunud ja ulatusliku haardega töid tehakse vaatamata nappidele vahenditele. Digiteerimine on saanud mäluasutuste igapäevatöö osaks, seda tehakse süsteemselt ja plaanipäraselt. Loodud digitaalse ainese hoidmise ja säilitamise korraldamine ei ole aga veel süsteemne.

3.4 Vajadus tegevusvaldkonna arengukava uuendamise järele

Eelmise digitaalse kultuuripärandi arengukava perioodil (2007-2010) kasvas oluliselt digiteerimistööde maht mäluasutustes (loodud digitaalse ainese maht kasvas ca 12 TB-lt ca 600 TB-le), avardusid juurdepääsuvõimalused (uued otsiportaaliid nagu <http://www.e-kultuur.ee/>, muuseumide <http://www.muis.ee/> ja <http://www.virtuaalmuuseum.ee> , arhiivide <http://www.ra.ee/vau/> ja <http://www.ra.ee/fotis/>, Rahvusringhäälingul <http://arhiiv.err.ee/> ja

³⁹ <http://www.ra.ee/saaga/>

⁴⁰ <http://www.ra.ee/fotis/>

<http://www.err.ee/sisu.aspx?s=10&a=69>) ning aktiivselt osaleti rahvusvahelises koostöös (valmis ka digitaalse kultuuripärandi valdkonna infot koondav portaal <http://digiveeb.kul.ee/>). Eesmärgiks seatud koordineerimisvõrgustik, mis informeeriks Eesti mäluasutusi üksteise arengutest ja viiks Eesti ideid ja vajadusi Euroopa tasandile ei ole täielikult käivitunud. Kasvanud on ka investeeringud digitaalse säilitamise võimaluste loomiseks, kuid ühine tagatiskoopiade hoidmise arhiiv ja tihedam säilitamise-alane koostöö jäävad eesmärgiks ka järgmisel arengukava perioodil.

Konkreetsed probleemid, millega mäluasutused soovivad käesoleva arengukava raames tegeleda on:

- parendada koordineerimismudelit ja -tegevusi, et digiteerimise alane kompetents saaks kättesaadavaks ka väiksematele mäluasutustele;
- tõsta mäluasutuste IT-alast kompetentsi läbi koolituste ja täiendõppe;
- tõsta digiteerimise kompetentsikeskuste ja teiste mäluasutuste digiteerimisseadmete pargi võimsust ja töökindlust;
- digitaalse sisu loomise jaoks täiendavate rahaliste vahendite leidmine ja leidmisele kaasa aitamine;
- digiteeritud materjali pikaajalise säilitamise keskse lahenduse loomine;
- olemasolevate lahenduste viimine vastavusse rahvusvaheliste standarditega;
- töötada välja turvanõuded ja tagada infoturbe põhimõtete täitmine digitaalse kultuuripärandi hoidlate haldamise ja varundamise korraldamisel;
- ühtse teenuseruumi loomine Eesti kultuuripärandile, pöörates tähelepanu erinevatele kasutajagruppidele (sh. võõrkeeletoetusi rahvusvahelisele kasutajale);
- autoriõiguse ja isikuandmete kaitse küsimuste reguleerimine digitaalse kultuuripärandi kontekstis;
- kaasata teistes valdkondades, erasektoris ja ülikoolides loodavate kultuurivaldkonda kuuluvate materjalide kogumine ja säilimine;
- tagada seniste investeeringute ja tegevuste järjepidevus läbi koordineeritud digiteerimis- ja digitaalse säilitamise programmi.

4. ARENGUKAVA EESMÄRGID JA NENDE SAAVUTAMISE MEETMED

Arengukava peaesmärk on kinnistada seniseid valdkonna arenguid ning luua täiendavaid võimalused kultuuripärandi digiteerimistegevuse laiendamiseks, tõhustada kultuuripärandi digitaalsena säilitamise koordineerimist ja tõsta kasutajate teadlikkust digitaalsena kättesaadavast kultuuripärandist.

Valminud kultuuripärandi otsi- ja kasutusportaalide kaudu tehakse kättesaadavaks rohkem ja rikkalikumat sisu. Selleks kaasatakse digiteerimisse laiem ring mäluasutusi ja minnakse üle projektipõhiselt, peamiselt kultuuriväärtuste päästmisele suunatud digiteerimistegevuselt üle süstemaatilisele, kollektiivide-põhisele mass-digiteerimisele. Loodud digitaalset ainet rikastatakse teabega, mis vastab valdkonna standarditele ja on koosvõimeline juurdepääsuportaalide otsinguvahenditega.

Jätkatakse kultuuripärandi digitaalsena säilitamise jaoks ühtse pikaajalise säilitamise digitaalse hoidla lahenduse loomist ning mäluasutuste ühistöö ja vastastikuste teenuste kasutamise koordineerimist. Ühised digitaalse säilitamise võimalused omandavad lähiaastatel võtmetähtsuse, kuna digitaalse ainese maht mäluasutustes kasvab üle piiri kus selle turvaline hoid ja säilitamine igas asutuses ja/või valdkonnas eraldi muutub liiga kulukaks ja ebaotstarbekaks.

Kultuuripärandi digiteerimise ja digitaalsena säilitamise koordineerimisel jätkatakse projektipõhiselt üleminekut asutuseülese tasandi koordineerimisele, et suurendada asutuste koostööd ning vähendada tööde ja kulutuste dubleerimist. Koordineerimisel kasutatakse kesket valdkonna portaali, et vahendada teavet rahvusvaheliste, Euroopa Liidu ja Eesti projektide kohta ning planeerida digiteerimistegevusi vastavalt hea praktika põhimõtetele.

Olemasoleva digitaalse kultuuripärandi kasutamise tõstmiseks käivitatakse kasutajate teavitamise kampaania ning tõhustatakse mäluasutuste koostööd haridus- ja teadusasutustega. Jätkatakse uute e-teenuste väljaarendamist, mis kasutavad mäluasutustes hoiul olevat digitaalset sisu, pidades silmas eelkõige haridus-, teadus- ja turismisektorit.

Jätkatakse aktiivset osalemist rahvusvahelises koostöös Euroopa Liidus ja laiemal tasandil. Sellega tagatakse arendusprojektide rahvusvaheline ühilduvus ja jätkuv Eesti lõimumine Euroopa ühise kultuuriruumiga ning Eesti panus Euroopa kultuuripärandi kasutamise arendamisse.

4.1. ARENGUKAVA STRATEEGILISED EESMÄRGID

Eesmärk 1: Regulaarne ja süstemaatiline kogude digiteerimine toimub kõigis Eesti mäluasutustes

Indikaatorid:

- Digiteerimisalaste kompetentsikeskuste võrk on laienenud ning pakub spetsialistidele koolitusi.
- Digiteerimine järgib rahvusvaheliselt tunnustatud standardeid ja kvaliteedinõudeid, mis on sätestatud kompetentsikeskuste poolt välja töötatud valdkondlikes digiteerimisjuhistes.
- Regulaarse digiteerimistöö jaoks on mäluasutustele tagatud vahendite olemasolu.
- Mäluasutustel on välja töötatud digiteerimisalased tööplaanid digiteeritava ainese sisu ja mahu osas.

Eesmärk 2: Mäluasutustel on võimalik oma digitaalsete kogude hoiuks ja säilitamiseks kasutada keskse digitaalse hoidla ja üksteise digitaalse säilitamise teenuseid

Indikaatorid:

- Loodud on digitaalse hoidla teenuste kasutusvõimalus mäluasutuste digitaalkogude tagatiskoopiade hoidmiseks.
- Käivitud on digitaalse hoiu ja säilitamise teenuste osutamine mäluasutuste vahel, mille mudel, turvalisus ja sisu on ühtselt reguleeritud.
- Mäluasutuste digitaalsed hoidlad rakendavad ühtset püsiidentifikaatorit.
- Käivitud on digitaalse säilitamise alane nõustamisteenus kompetentsikeskustelt.

Eesmärk 3: Digitaalse kultuuripärandi valdkonna juhtimine on kaasajastatud

Indikaatorid:

- Kompetentsikeskused on oma valdkonna arengu eestvedajad.
- Kompetentsikeskuste vahel on toimiv teabevahetus ja koostöö.
- Toimib mäluasutuste koostöö haridus- ja teadusasutustega.
- Mäluasutused osalevad aktiivselt rahvusvahelistes koostöövõrgustikes.

Eesmärk 4: Digitaalne kultuuripärand on viidud kasutajateni

Indikaatorid:

- Läbi on viidud digitaalse kultuuripärandi teavituskampaaniad kasutajagruppide lõikes ja loodud on alused süsteemse, koordineeritud teavitustegevuse käivitumiseks.
- Toimib mäluasutuste koostöö haridus- ja teadusasutustega.
- Loodud digitaalset ainet rikastatakse teabega, mis vastab valdkonna standarditele ja on koosvõimeline juurdepääsuportaalide otsinguvahenditega.

4.2. STRATEEGILISTE EESMÄRKIDE SAAVUTAMISEKS PLANEERITUD MEETMED

Meede 1: Regulaarse ja süstemaatilise digiteerimistöö rakendamine kõigi mäluasutuste igapäevatoös.

Senise peamiselt haruldaste või hävimisohus kultuuripärandi objektide digiteerimise kõrvale on tekkimas regulaarne ja kollektioonipõhine digiteerimine; MuISi töölerakendumine on käivitanud laiaulatusliku digiteerimise muuseumides. Digiteerimise saamine osaks kõigi mäluasutuste igapäevatoöst eeldab vahendite, oskusteabe, tehnoloogia, standardite ja kvaliteedinõuete ning keskkete juurdepääsu- ja hoiuteenuste olemasolu, mida eelmise kahe arengukava perioodil on järjekindlalt arendatud. Kultuuripärandi kollektioonide valikukriteeriumid digiteerimiseks on valdkondade vahel kokku lepitud ja digiteerimistöid planeeritakse koordineeritult, et vältida dubleerivaid tegevusi ning tagada terviklike teemade kasutajatele digitaalsena kättesaadavaks tegemine erinevatest mäluasutuste kogudest.

Tegevused:

- Mäluasutuste eelarves nähakse ette vahendid pideva digiteerimise ja sellega seotud tegevuste teostamiseks või teenusena ostmiseks.
- Väiksematele mäluasutustele on kättesaadavaks tehtud digiteerimise- ja digitaalsete kogude haldamise alased teenused.
- Senisest intensiivsemalt kaasatakse digiteerimistegevusse ja selle planeerimisse haridus- ja teadusasutused ning teadusraamatukogud.

Meede 2: Juhiste, kvaliteedinõuete ja standardite väljatöötamine valdkondlike kompetentsikeskuste poolt.

Mäluasutuste rahvusvaheliselt loodud hea praktika ja saadud kogemused on rakendatavad Eestis – valdkondade kompetentsikeskused on hea praktika ja töövõtete vahendamiseks juba alustanud. Ühtsete kvaliteedinõuete, standardite ja tööprintsipiide rakendamine tagab loodava digitaalse sisu ühtlase kvaliteedi, koosvõimelise kirjelduse, säilitatavuse ja parema kasutatavuse nii Eestis kui rahvusvaheliselt. Kompetentsikeskused on juba alustanud koolituste ja täiendõppe korraldamisega oma valdkonna asutuste töötajatele – see tegevus omandab üha suurema tähtsuse pidevalt laieneva digiteerimistegevuse kontekstis.

Tegevused:

- Valmib ühtne riiklik kultuuripärandi digiteerimispoliitika või kvaliteedinõudeid sisaldav juhised.
- Kultuuriministeeriumi tellimisel ja valdkondlike initsiatiividena töötavad kompetentsikeskused välja juhised, kvaliteedinõuded ja standardite rakendamise kavade eri tüüpi kultuuripärandi digiteerimiseks, kirjeldamiseks ja digitaalsena haldamiseks.
- Kompetentsikeskused pakuvad regulaarseid koolitusi mäluasutuste töötajatele ja spetsialistidele digitaalse kultuuripärandi valdkonnas.
- Käivitunud on digitaalse säilitamise alane nõustamisteenus kompetentsikeskustelt.

Meede 3: Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla loomise ettevalmistamine.

Kultuuripärandi digitaalsena säilitamise jaoks asutakse looma ühtset pikaajalise säilitamise digitaalse hoidla lahendust. Ühtne digitaalsena säilitamise lahendus hoiab oluliselt kokku kulusid võrreldes pikaajalise digitaalse säilitamise infrastruktuuri väljaarendamisega igas asutuses ja/või valdkonnas eraldi.

Tegevused:

- Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla toimimise mudeli väljatöötamine.
- Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla funktsionaalsuste määratlemine.
- Digitaalse hoidla organisatsioonilise struktuuri ja rahastamise skeemi kindlaksmääramine.
- Kultuuripärandi digitaalse hoidla käivitamine.

Meede 4: Mäluasutuste vahel digitaalse hoiu- ja säilitusteenuste edasiarendamine.

Mäluasutused üle kogu maailma tõdevad, et digitaalne säilitamine on kulukas, spetsiaalset oskusteavet ja tehnilist taristut nõudev tegevus, mida on otstarbekas korraldada ühiste jõududega. Ka Eestis on esimesed näited mäluasutuste vastastikku digitaalse hoiu teenuse osutamisest olemas, kuid vastavad mudelid vajavad täpsustamist ning samuti on vaja selgemalt määratleda teenuse sisu ja kvaliteedi tingimused. Oluliste aspektide hulgas, mida teenuse korraldus peab reguleerima, on infoturbe nõuded ja autoriõiguste kaitse küsimused.

Tegevused:

- Koostatakse ühtsed infoturbe nõuded kultuuripärandi digitaalsetele hoidlatele.
- Koostatakse digitaalse hoiu ja säilitamise teenuste mäluasutuste vahel osutamise mudel ja kvaliteedi nõuded.
- Rakendatakse ühtse püsiidentifikaatori kasutamine kõigis mäluasutuste digitaalhoidlates.

Meede 5: Digitaalse kultuuripärandi koordineerimisskeemi kaasajastamine ja kompetentsikeskuste vastutuse suurendamine.

Tegevusvaldkonna koordineerimise tõhustamine on olnud üheks eesmärgiks ka kahe varasema arengukava perioodil, kuid endiselt ei ole mäluasutused rahul toimiva juhtimismudeliga. Võttes arvesse üha laiapõhjalisemat digiteerimistegevust mäluasutustes, on otstarbekas koondada senisest rohkem vastutust ja juhtimisülesandeid kompetentsikeskuste tasandile. Kompetentsikeskused on samaaegselt nii oma valdkonnas digitaalse kultuuripärandi tegevusi juhtivad asutused kui valdkondadevahelisel tasandil arenguid koordineerivad valdkonna esindajad.

Tegevused:

- Toimivad vähemalt neli aktiivset ja tugevat kompetentsikeskust, mis korraldavad oma valdkonna standardite, juhiste ja teenuste loomist ning arengut.
- Kord poolaastal käib koos kompetentsikeskuste ühine ümarlaud, mille eesmärgiks on kompetentsikeskuste teabevahetuse ja koostöö tagamine.
- Kompetentsikeskustest on saanud aktiivsed oskusteabe ja teenuste jagajad oma valdkonna ja vajadusel kõigile mäluasutustele.

Meede 6: Ühtse teenuseruumi kujundamine Eesti kultuuripärandile.

Kompetentsikeskuste ümarlaua ja Kultuuriministeeriumi juhtimisel luuakse teenuseruum Eesti kultuuripärandile pöörates tähelepanu erinevatele kasutajagruppidele (sh. haridus- ja teadusasutused) ja võõrkeelte tugi rahvusvahelistele kasutajatele. Informatsiooni konfidentsiaalsus tagatakse juurdepääsuõiguste haldamise, autentimise ja autoriseerimise korraldamise abil. Juurdepääsu haldamise süsteemide loomisel arvestatakse autorikaitse ja isikuandmete kaitse seaduste nõuetega ning peetakse silmas ühildumist riigi infosüsteemi haldussüsteemiga RIHA.

Tegevused:

- Kompetentsikeskused ja mäluasutused määratlevad teenused, mida osutatakse teistele mäluasutustele ja kultuuripärandi kasutajatele.
- Info europrojektide ja teiste koostöövõimaluste kohta on Kultuuriministeeriumi eestvedamisel koondatud keskselt ühtsesse infoportaali ja toimub mäluasutuste aktiivne osalemine rahvusvahelistes koostöövõrgustikes.
- Töötatakse välja ja juurutatakse vahendid ühtseks kasutajate autentimiseks kultuuripärandi portaalides.
- Kõik kultuuripärandi digitaalsed kogud registreeritakse riigi infosüsteemide haldussüsteemis RIHA.

Meede 7: Kasutajate teadlikkuse tõstmine digitaalsena kättesaadavatest kultuuriväärtustest.

Vaatamata huviliste kasutajate arvukale tuumikule ei ole laiem üldsus piisavalt teadlik juba praegu digitaalsena kättesaadavaist kultuuriväärtustest. Sellel on palju põhjuseid – vajadus teada ja otsida mitmetes erinevates andmebaasides, portaalides ja kataloogides; vähene teavitustöö mäluasutuste poolt; digitaalhoidlatesse ja andmebaasidesse peidetud digitaalse sisu vähene seostatus teenuste ja kontekstidega, mida kasutajad igapäevaselt või oma tööks kasutavad; keelebarjäär; jmt. Olles selgemalt määratlenud oma teenused ja nende sihtrühmad, saavad mäluasutused ja kompetentsikeskused ühiselt planeerida teavitustegevust ja tõsta üldist elanikkonna teadlikkust neile kättesaadavatest kultuuriväärtustest. Semantikavahendite

kasutuselevõtt kultuuripärandi otsiportaalis võimaldab luua uusi seoseid otsingutulemuste vahel ja hõlmata ühe otsinguga erinevate valdkondade katalooge.

Tegevused:

- Kaardistatud on digitaalse kultuuripärandi kasutajagrupid, kõige olulisemate kasutajagruppideni on viidud info digitaalse kultuuripärandi asukoha kohta. Selleks kasutatakse vastavate kasutajagruppide eelistatumaid infokanaleid.
- Eesti kultuuripärandil on oma „konto“ sotsiaalmeedias – kasutajate kaasamiseks rakendatakse teavituskanaleid nagu Facebook, YouTube, Twitter jt
- Mäluasutused viivad aktiivselt läbi ülikoolidele ja koolidele suunatud tegevusi – digitaalse kultuuripärandi kasutusvõimaluste seminarid valdkonna õpetajatele ja õppejõududele, digitaalset kultuuripärandit kasutades olümpiaadide küsimuste koostamine, küsitluste korraldamine haridus- ja teaduasutustes digitaalse kultuuripärandi kasutusvajaduste selgitamiseks jmt.
- Valdkondade otsiportaali juures on loodud vahendid kasutajate poolt sisu ja teabe loomiseks (nt. blogid, wikid, foorumid, jmt.).
- Alustatud on semantiliste seoste loomist eri mäluasutuste kataloogide vahel ja valdkondade sisesed otsiportaalid rakendavad semantikavahendeid ning järgivad semantilise koosvõime põhimõtteid.

5. ARENGUKAVA MAKSUMUSE PROGNOOS

Arengukava elluviimiseks digiteerimisega tegelevate mäluasutuste tasandil nähakse ette vajalikud vahendid asutuste eelarves lähtuvalt riigieelarve võimalustele asjaomase ministeeriumi kaudu. Kultuuriministeeriumi eelarvest finantseeritakse asutusteüleseid tegevusi (s.h. digitaalhoidla loomine, standardite ja juhiste väljatöötamine, koordineerivad tegevused).

Arengukava elluviimise finantseerimiseks püütakse kasutada võimalikult tõhusalt välisvahendeid, EL kultuuripärandi programmide ja EL struktuurifondide finantseerimisvõimalusi. EL struktuurifondide abi nähakse eelkõige digitaalse hoidla rajamise toetamisel.

Arengukava elluviimise kogumaksumuseks on 2011. aasta hinnangu põhjal ca 12-13 miljonit eurot. Arengukava maksumus riigieelarvest ettenähtavate vahendite osas (eurodes) aastate lõikes on järgmine:

2011	2012	2013	2014	2015	2016
1 000 000	1 000 000	1 500 000	2 000 000	3 400 000	4 100 000

Loetletud kulutustele lisanduvad välisfinantseerimisest saadavad vahendid.

Tegelikud kulutused aastate ja meetmete lõikes sõltuvad riigieelarve võimalustest ning inflatsioonist. Lähtuvalt riigieelarve tegelikest võimalustest tuleb vajadusel teha korrektiive ka arengukava eesmärkidesse.

6. ARENGUKAVA RAKENDAMINE JA SEIRE

Arengukava rakendamine toimub igal aasta koostatava rakendusplaani alusel, mis esitab konkreetsed tegevused kuude ja vastutajate lõikes ning tegevuste maksumused. Rakendusplaanis on määratletud konkreetsete projektide algatamine. Rakendusplaani koostab ja kiidab heaks Kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu.

Arengukava täitmise eest vastutab Kultuuriministeerium, kes hindab iga aasta lõpus tegevuste tulemuslikkust vastavalt dokumendis toodud indikaatoritele ning teeb vajadusel ettepanekuid arengukava täiendamiseks või lõpetamiseks. Täiendamine algatatakse juhul, kui arengukava elluviimise kestel tekib vajadus muuta olemasolevaid või sätestada uusi eesmärgi ja meetmeid.

Arengukava ja selle rakendusplaani elluviimist, hindamist, aruandlust ja täiendamist koordineerib kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu.

Kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu täidab järgmisi ülesandeid:

- koostab ja kiidab heaks järgmise aasta rakendusplaani;
- määratleb rakendusplaanis tegevuste lõikes elluviijate rollid;
- teostab järelevalvet arengukava elluviimise üle;
- moodustab töörühmad arengukava eesmärkide saavutamiseks vajalike meetmete elluviimiseks;
- koordineerib töörühmade tööd;
- koostab arengukava täitmise aastaaruanded ja lõpparuande.

Arengukava elluviimisel osalevad:

- Valitsusasutused:
 - Riigikantselei;
 - Haridus- ja Teadusministeerium;
 - Kultuuriministeerium (arengukava täitmise eest vastutav ministeerium).
- Kompetentsikeskused:
 - Eesti Rahvusraamatukogu;
 - Eesti Rahvusringhääling;
 - Ennistuskoda "Kanut";
 - Eesti Rahva Muuseum;
 - Rahvusarhiiv.
- Mäluasutused